

NOWE PUBLIKACJE

Departamentu Dziedzictwa Kulturowego

W ubiegłym roku Departament Dziedzictwa Kulturowego w Ministerstwie Kultury i Dziedzictwa Narodowego, w ramach zadań własnych w zakresie informacji i propagowania wiedzy o polskim dziedzictwie kulturowym w kraju i za granicą, wydał sześć książek poświęconych polskim zabytkom i śladom historycznym za granicą, stratom wojennym oraz Fryderykowi Chopinowi w związku z międzynarodowym rokiem jego imienia.

Pracy Joanny Wolańskiej *Katedra ormiańska we Lwowie w latach 1902-1938. Przemiany architektoniczne i dekoracja wnętrza*, w poprzednim numerze pisała już Stefania Krzysztofowicz-Kozakowska („Cenne, Bezcenne/Utracone” R: 2011 Nr. 1). Książka ta, która jest spopularyzowaną wersją pracy doktorskiej, omawia przeobrażenia, jakim poddana została katedra ormiańska we Lwowie w latach 1902-1938, czyli w okresie sprawowania posługi pasterskiej przez arcybiskupa Józefa Teodorowicza. Autorka przedstawia dzieje świątyni, zakres prowadzonych prac konserwatorskich i jej rozbudowy, a także projekty wystroju wnętrza zrealizowane i niezrealizowane, w tym zdobiące katedrę freski Jana Henryka Rosena z lat 1925-1929.

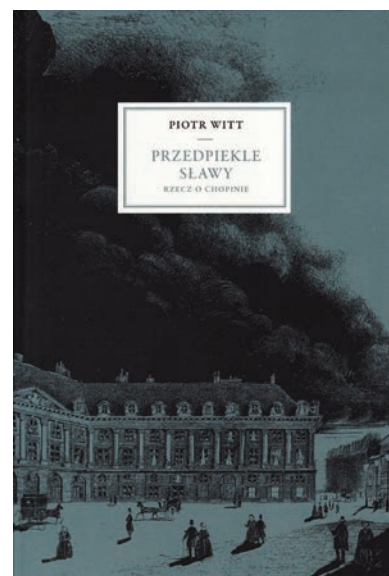
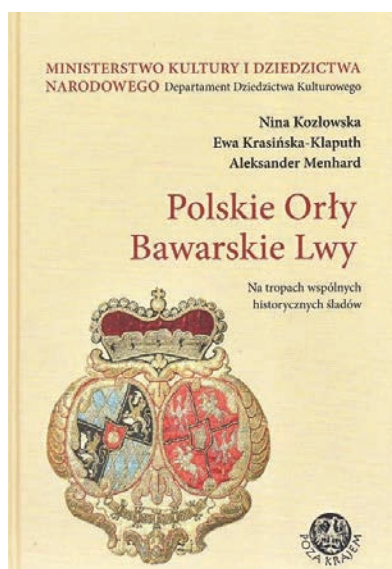
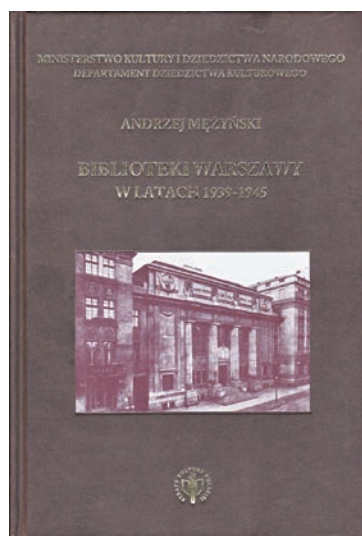
Wraz z Instytutem Sztuki Polskiej Akademii Nauk wydana została pod redakcją Ewy Manikowskiej i Piotra Jamskiego pionierska praca *Polskie dziedzictwo kulturowe u progu niepodległości*, przybliżająca działalność Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości, które powstało jeszcze w okresie zaborów jako polski ruch społeczny. Skupiało ono w swoim gronie wielu miłośników zabytków, także architektów, historyków i prawników, którzy w sposób niezwykle profesjonalny objęli inwentaryzacją i opieką prawną skarby narodowego dziedzictwa kulturowego z ziem przynależących niegdyś do Rzeczypospolitej

Obojga Narodów oraz obiekty rozsiane po terytorium Rosji, wszędzie tam, gdzie trafili polscy zesłańcy lub osadnicy. Towarzystwo czerpało wzorce z zagranicznych służb konserwatorskich i stworzyło struktury na wzór urzędu sięgające głęboko w teren i obejmujące znaczne obszary carskiej, a następnie rewolucyjnej Rosji. Zaslugą Towarzystwa było zdefiniowanie pojęcia „dziedzictwo narodowe”. Przyczyniło się ono także do ogłoszenia 1918 r. dekretu o ochronie zabytków, a podczas rewindykacji polskich dóbr kulturalnych w ramach realizacji postanowień traktatu ryskiego służyło wydatną pomocą. Książka, składająca się z wielu esejów różnych autorów, takich jak Paweł Detloff, Katarzyna Dzierwa, Janusz Grzeszek, Andrzej Jakubowski, Piotr Jamski, Ewa Manikowska, Karolina Puchala-Rojek i Piotr Szpanowski, daje pełny obraz działalności Towarzystwa Opieki nad Zabytkami Przeszłości. Zamieszczono także aneksy, w których opublikowane zostały istotne dokumenty, biogramy wybranych członków oraz wykaz autorów fotografii ze zbiorów Towarzystwa, dodano także indeks nazwisk i indeks topograficzny. Książkę ilustruje 230 fotografii ze zbiorów TOnZP.

Z kolei o związkach kulturowych i politycznych między Polską a Bawiarią traktuje książka *Polskie Orły, Bawarskie Lwy*. Na tropach wspólnych historycznych śladów, dzieło trzech autorów – Niny Kozłowskiej, wybitnej tłumaczki polskiej literatury na język nie-

miecki, odznaczonej nagrodą polskiego PEN Clubu, Ewy Krasieńskiej-Klaputh, redaktorki, pracownika niegdyś Radia Wolna Europa, a obecnie Działu rękopisów w Państwowej Bibliotece Bawarskiej oraz Aleksandra Menharda, powstańca warszawskiego i dziennikarza Radia Wolna Europa. Jest ona polską wersją wydanej wcześniej, w 2008 r. w języku niemieckim pracy tych samych autorów *Bayerische Löwen-Polnische Adler, auf gemeinsamen historischen Spuren*. Przedstawia wyniki żmudnych badań prowadzonych w miejscowych archiwach, muzeach i bibliotekach nad związkami kulturowymi i politycznymi Bawarii i Polski, których pierwsze ślady sięgają do XI w. Pamięć o powiązaniach dynastycznych przetrwała do dzisiaj, m.in. w urzędzonym co 4 lata *Weselu landshuckim*, rekonstruującym ślub Jerzego Brodatego, księcia Dolnej Bawarii z polską królową Jadwigą Jagiellonką. Autorzy omówili świadectwa licznych kontaktów naukowych, artystycznych, politycznych i gospodarczych, przedstawili polonica przechowywane w bawarskich zbiorach. Wspomnieli także o bolesnych i tragicznych losach Polaków w latach II wojny światowej.

Symbolem polsko-bawarskich związków jest umieszczone na okładce godło przedstawiające z prawej strony heraldycznej czteropolowy herb Bawarii, biało-niebieskie rąby Wittelsbachów i złote lwy Palatynatu ze złotym jabłkiem, herbem elektora w sercu tarczy oraz z lewej – czteropolowym herbem Rzczy-

pospolitej Obojga Narodów przedstawiającym na czerwonych polach Orła Białego i litewską Pogoń z herbem Sobieskich Janina pośrodku. Te połączone herby elektora Maksymiliana Emanuela i jego żony Teresy Kunegundy wyhaftowane zostały na kapie (pluwiale) przechowywanym w kaplicy Pałacu Nymphenburg. Podobny herb znajduje się na fasadzie kościoła Teatynów oraz gmachu Starożytnego Teatru Dworskiego (teatru im. Cuvillies) w Monachium, w tym jednak wypadku herb Sobieskich został zastąpiony herbem Wettinów, były to bowiem połączone herby księcia elektora bawarskiego Maksymiliana III Józefa, wnuka Teresy Kunegundy i Marii Anny Zofii, córki elektora saskiego i króla Polski Augusta III. Publikację uzupełniają aneksy przedstawiające powiązania dynastyczne wieków między Wittelsbachami a Piastami, Jagiellonami i polskimi królami elekcyjnymi oraz partnerstwa miast, regionów i powiatów ziemskich, a także plan Monachium z naniesionymi 18 pomnikami historii polsko-bawarskiej oraz mapą Bawarii z zaznaczonymi 24 miejscowościami omówionymi w książce. Została ona również opatrzona wybraną literaturą i indeksem nazwisk.

O losach Polaków, zmarłych w Kraju Kwitnącej Wiśni wspomina publikacja *W poszukiwaniu polskich grobów w Japonii*. W książce tej, będącej pracą zbiorową polskich i japońskich badaczy – Ewy Pałasz-Rutkowskiej, profesora Uniwersytetu Warszawskiego specjalizującej się w historii i kulturze Japonii oraz stosunkach polsko-japońskich, Iwony Merklejn, adiunkta Pracowni Kultury Japońskiej Uniwersytetu im. Mikołaja Kopernika w Toruniu, ks. Albina Długosza, przebywającego na misjach w Japonii od 1994 r., a obecnie proboszcza parafii Roji w Fukuoce, Inaby Chiharu, profesora Uniwersytetu Meijo (Nagoja), specjalizującego się w stosunkach japońsko-rosyjskich, Miyawakiego Naboru,

docenta na Wydziale Nauk Politycznych Uniwersytetu Ritsumeiken w Kioto – przedstawione zostały wyniki poszukiwań grobów polskich żołnierzy walczących w szeregach armii rosyjskiej w okresie wojny rosyjsko-japońskiej oraz grobów polskich misjonarzy zmarłych w Japonii. Dzięki prowadzonym kwerendum udało się też odnaleźć pojedyncze groby Polaków lub osób polskiego pochodzenia rozsiane po japońskich cmentarzach. Książka została wydana w trzech językach: polskim, japońskim i angielskim. Zawiera bibliografię, informacje o autorach oraz mapy.

W książce *Biblioteki Warszawy 1939-1945* autor Andrzej Mężyński przedstawia dzieje warszawskich zbiorów bibliotecznych w okresie okupacji. W oparciu o dokumenty zgromadzone w archiwach polskich i niemieckich oraz pisanych na gorąco sprawozdaniach i późniejszych wspomnieniach bibliotekarzy opisuje dyslokację i rozproszenie księgozbiorów, konfiskaty i wywozy, tworzenie nowych organizacji instytucji kulturalnych, w skład których weszły przemieszane i przemieszczone zbiory. Omówił też działania polskich bibliotekarzy zaangażowanych w działalność Polskiego Państwa Podziemnego, którzy próbowali ratować zagrożone zbiory. Uwzględnił też zasługi tych niemieckich bibliotekarzy, którzy starali się dbać o mienie powierzone ich władzy. *Osią pracy są wojenne dzieje dużych bibliotek naukowych* – pisze we wstępie autor – *tak z powodu znaczenia ich zbiorów, jak i ze względu na zasób zachowanych materiałów umożliwiających podjęcie badań w szerszym zakresie*. Szeroko zostały przedstawione losy Biblioteki Narodowej i Biblioteki Uniwersyteckiej w Warszawie, Biblioteki Ordynacji Zamojskiej i Biblioteki Ordynacji Krasieńskich oraz Biblioteki Publicznej m.st. Warszawy. Bardziej pobieżnie ze względu na braki źródeł zostały omówione biblioteki: Politechniki Warszawskiej, Szkoły Głównej Handlowej,

Szkoły Głównej Gospodarstwa Wiejskiego. Ostatnie dwa rozdziały zostały poświęcone bibliotekom, o których najmniej można było się dowiedzieć ze źródeł: bibliotekom publicznym, szkolnym, kościelnym i klasztornym, zbiorom gromadzonym w getcie oraz płatnym wypożyczalniom. Książka została zilustrowana 53 zdjęciami, zawiera obszerną bibliografię i indeks osób oraz plan Warszawy z 1941 r. z zaznaczonymi głównymi bibliotekami.

Z okazji Roku Chopinowskiego została wydana książka *Przedpiekle sławy. Rzecz o Chopinie* Piotra Witta, od czasu wprowadzenia stanu wojennego mieszkającego w Paryżu. Napisała ze swadą i dużą erudycją biograficzna opowieść o Fryderyku Chopinie obejmuje pierwsze miesiące jego pobytu w Paryżu. Autor zajmująco rysuje historyczno-społeczne tło – Paryż lat trzydziestych XIX w., ze zróżnicowaniem jego dzielnic i ludności, cenami, obyczajami, sposobem ubierania się i komunikacji – wgrza się w każdy szczegół, a z zebranych detali buduje sugestywny obraz stolicy Francji i życia w tym mieście. Niewątpliwym osiągnięciem autora jest ustalenie okoliczności, miejsca i daty pierwszego triumfalnego koncertu genialnego kompozytora, weryfikujące dotychczasowe ustalenia. Sądzone bowiem, że miejscem pierwszego sukcesu Chopina jako pianisty był koncert w połowie lutego 1832 r. w Sali Pleyela, a raczej salonie Pleyela, bo salę wybudowano 30 lat po śmierci artysty. W rzeczywistości – jak ustalił to Piotr Witt – do przełomowego występu doszło dziesięć i pół miesiąca później, gdy młody kompozytor został zaproszony do pałacu Monako przez ówczesnego ambasadora Austrii, Węgry hrabiego Appony i jego małżonkę Teresę. Dopiero ten koncert odmienił dotychczasowe ubogie życie genialnego kompozytora na emigracji i stał się przestanką do późniejszej światowej sławy. ■

